

Dilemma's rond het Fochteloërveen

5-delige serie geschreven door Thereza Langeler in opdracht van het Dagblad van het Noorden

Natuurmonumenten

Voorwoord

Dilemma's rond het Fochteloërveen

In dit document vindt u de vijfdelige serie over het Fochteloërveen. Deze verhalen zijn geschreven door Thereza Langeler in opdracht van het Dagblad van het Noorden. En dankzij subsidie van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten.

Het Fochteloërveen, ooit een machtig moeras, duizenden hectares groot. Tot de mensen met schoppen kwamen. In slechts een eeuw groeven we het ven af tot een flintertje. Wat we verloren terwijl we turf wonnen, realiseerden we ons pas toen het bijna te laat was. Nu gloort er hoop. Het water keert terug. Zeldzame vogels zingen en broeden, slangen verstoppen zich in oude boomstammen, het veenmos groeit. Maar langs de randen van het natuurgebied duwen nog altijd de mensen. Sinds 'de stikstofkaart' woedt in Nederland een steeds fellere strijd om de schaarse ruimte. Deze krant verkent in vijf verhalen welke dilemma's dat oplevert in en rond het Fochteloërveen. Hoe blijft één van de belangrijkste natuurgebieden van Nederland in leven, terwijl nieuwbouwwoningen, landbouw, verkeer en toerisme steeds dichterbij komen?

Inhoud

deel 03

Als auto's moeten wijken voor dieren

P. 10 t/m 13

deel 05

Dan doen we het zelf wel

P. 18 t/m 19

deel 02

Zeldzame vogels bedreigd

P. 6 t/m 9

deel 04

Niet weten waar je aan toe bent dat is het ergste

P. 14 t/m 17

16

Het Fochteloërveen was ooit een machtig moeras, tot de mensen met schoppen kwamen. Nu gloort er weer hoop. Het water keert terug. Maar langs de randen van het natuurgebied duwen nog altijd de mensen.

Serie over het Fochteloërveen

Het Fochteloërveen was ooit een machtig moeras, duizenden jaren oud, honderdduizenden hectares groot, tot de mensen met schoppen kwamen. In slechts een eeuw groeven we het veen af tot een flintertje. Wat we verloren terwijl we turf wonnen, realiseerden we ons pas toen het bijna te laat was. Nu gloort er hoop. Het water keert terug. Zeldzame vogels zingen en broeden er, slangen verstoppchen zich in oude boomstammen, het veenmos groeit. Maar langs de randen van het natuurgebied duwen nog altijd de mensen.

Deze zomer verkennen we in deze bijlage het Fochteloërveen en z'n omgeving in vijf verhalen. Volgende week deel 2: hoe beschermde en kwetsbare vogels worden weggedrukt door een uitdijende nieuwbouwwijk.

Deze verhalen kwamen tot stand dankzij subsidie van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten.

WAT EEN NATUURGEBIED NIET KAN ZEGGEN

TEKST THEREZA LANGELER
FOTO'S NATUURMONUMENTEN

Ik was hier vóór de weg. Ik was hier vóór de akkers. Ik was hier vóór de huizen. Ik ben hier al zo lang er 'hier' bestaat.

Voorbij de bomen begin ik. Zie hoe de takken elkaar bijna raken boven de weg, hoe de stammen aan weerszijden poortwachter staan. Hoor met elke stap de wereld een beetje stiller worden, voel de tijd per meter een stukje langzamer gaan. Kom verder, en zie alles opengaan als een boek.

Boven: de lucht op zijn grootst en ledigst. Daaronder lig ik.

VLEKJES GROEN

Zoals alles begon ik in het water. Na het laatste ijs, duizenden jaren geleden. In kleine vlekjes groen, zonder wortels geboren in de grote natte plassen regen; mos, dat jaar op jaar op jaar een klein beetje groter groeit. Ieder jaar een millimeter meer.

Traag? Tja. Ik heb geen haast. Ik hoef nergens heen.

Terwijl anderen opgaan, blinken en verzinken, blijven mijn mossen alleen maar groeien. Komt door dat water. Ze zuigen zich ermee vol zoals jullie longen met de lucht doen; zo adem ik me langzaam, langzaam steeds hoger.

Water. Geef me heel veel water om vrij in te zweven, water in en uit mij en om mij heen, en ik blijf millimeter voor millimeter opnieuw geboren worden.

En zuur, geef me een zuurgraad die een ander zou doen kronkelen, en ik blijf zelfs na mijn dood voorgoed bestaan. Als veen. Als grond onder de voeten voor wie hier

Sinds 'de stikstofkaart' woedt in Nederland een steeds fellere strijd om de schaarse ruimte. Bijvoorbeeld rondom het Fochteloërveen: hoe blijft één van de belangrijkste natuurgebieden van Nederland in leven terwijl nieuwbouwwoningen, landbouw, verkeer en toerisme steeds dichterbij komen? Boeren, bestuurders en boswachters vertellen de komende weken over het natuurgebied waar zij wonen en werken. Maar eerst krijgt het Fochteloërveen zelf het woord.

Van veenmoeras naar turf en boekweit

Eeuwenlang wordt een groot deel van Noord-Nederland bedekt door de Smildeger Venen, een klatsnat en zuur veenmoeras. Mensen komen er nauwelijks, want er valt op deze 'woeste gronden' toch niks te verbouwen. Maar ingedroogd tot turf is veen wel uitstekend geschikt als brandstof, en de vraag daarnaar groeit even hard als de bevolking. Grote delen van de Smildeger Venen worden vanaf de 17de eeuw daarom ontgonnen: arbeiders graven 'wijken' voor de afwatering, steken het dode veen in plakken af, en laten die plakken drogen.

maar durft wortelschieten.

Ik geef toe: dat lukt niet iedereen. Ik ben minder scheutig dan een bos, lang zo vet niet als een weiland op de klei. Mijn vrienden zijn excentrieke types die weinig voeding vragen en het kostbare water niet zomaar prijsgeven. Zonnedaau, witte snavelbies. Eenarig wollegras, lavendelhei en veenpluis, en heel, heel veel langzaam groeiende mossen. Ze vinden de zure natte zomp niet erg. Ze houden er wel van.

En van hen houden de dieren. De vlinders, de libellen; veenhooibeestjes, noordse glazenmakers. De vogels; paapje, blauwe kiekendief, roodborsttapuit. In mijn plassen zwemmen geoorde futen, wintertalingen en toendrarietganzen. In mijn hemel jaagt 's zomers de grauwe klauwier en 's winters de klappekster.

In stilte, in veren en in vleugels, in ruisende wind en in mijn eigen vochtige tempo leefde ik voor me uit. Ik werd eerst honderden jaren en toen duizenden. Ik werd duizenden hectares en toen honderduizenden. En iedere dag was anders en toch kon de tijd nooit op.

Dat dacht ik. Tot jullie kwamen.

TOT HET BLOEDT

Stel dat iemand jou met een klein mesje openkerft om een stukje uit je huid te snijden. Niet diep, niet groot, maar genoeg: dat het bloedt. En dat herhaalt hij dan onophoudelijk vanaf het ochtendgloren tot zonsondergang, elke dag.

Zoiets hebben jullie gedaan.

Nee, jullie waren het niet zelf – jullie waren er nog niet. Maar ze zagen er zo uit als jullie, met hetzelfde koortsige tempo, dezelfde onstuitbare dadendrang. Ze hadden schoppen bij zich en zaden die ik nog nooit eerder had gezien.

Schoppen kerfden het groen en keerden het bruin eronder om en om, zodat het weerloos in de zon kwam te liggen. Mijn water gleeed in kaarsrechte geulen weg, precies zoals de mensen dat hadden uitgedacht.

Zonder water kreeg ik geen adem. Ik kromp in elkaar van een natte bult tot een droge vlakke, die al mijn zorgvuldig opgeslagen kool- en stikstof hulpeloos de lucht in bloedde.

Het gebied dat nu Fochteloërveen heet, was ooit onderdeel van die uitgestrekte Smildeger Venen. Het ligt op het grondgebied van twee provincies, en de bijbehorende bestuurlijke rompslomp zorgt ervoor dat de ontginning hier pas relatief laat op gang komt. Toch wordt het gebied vanaf de achttiende eeuw onder handen genomen. Niet zozeer voor turfwinning, wel voor de boekweitcultuur. Daarbij wordt de toplaag van het veen eerst omgeploegd en dan in brand gestoken, om de vruchtbaarheid te vergroten. Daarna kan er boekweit op worden verbouwd.

Daar merkten de mensen, geloof ik, niet zoveel van. Ze groeven gewoon verder, sneden stukjes in kleinere stukjes en brachten die stukjes weg per schip. Elders maakten ze vuur en wanneer ze mijn grond voldoende geschroeid achtten, stopten ze de vreemde zaden erin.

ZOVEEL VUUR

De zonnedaau en het wollegras werden minder, minder, tot ze bijna verdwenen. Er kwam een plant voor in de plaats die ik niet kende, die dikke bruine zaden aan de mensen aanbood ter verzameling.

Zoveel schoppen. Zoveel geulen.

Zoveel vuur. Zoveel kleine stukjes kwijt.

Hoe lang ze precies in me hebben gekerfd en gestookt – ik weet het niet. Ik weet ook niet hoe lang de mensen door hadden kunnen gaan, als ze op een goede dag niet waren weggestuurd. Door andere mensen.

Mensen zonder schoppen en eggen, maar met opschriftboekjes en verrekijkers. Ze dempten de greppels en de watergangen, ze bouwden dammen en kades, om de zoveel jaar een paar erbij. Ze plaatsten hekken en borden, ze keken goed om zich heen. Ze wachtten ingespannen af.

De regen viel en bleef weer

liggen. Natte plassen onder de grote, lege lucht. Dat was het begin.

Sindsdien groei ik millimeter voor millimeter terug.

NIJEUWE VRIENDEN

Ik zal nooit meer zo uitgestrekt zijn als ik was. Hoefte ook niet. Ik ben veranderd.

Ik heb nieuwe vrienden gemaakt. De kraanvogels, de ganzen en de zwanen zijn gesteld op mijn moeilijk doorwaadbare rust. De slangen kruipen graag in de kades die mijn water ommuurd houden. Het mos groeit. De zonnedaau en het wollegras zijn terug, de libellen, de vlinders, sommige van de vogels, hoewel ik andere voorgoed kwijt lijk. Ik haal weer adem.

Maar niet meer zo diep.

De wereld is ook veranderd. Hij duwt en prikt veel harder dan ik me herinner. De zon brandt gemeener. Steeds langer achter elkaar is het heet en droog.

Ik lek aan de randen. De lage, kaarsrechte, gortdroge akkers van de mensen zuigen water uit me weg en ze geven me dikke walmen ammoniak terug. Mijn bodem bulkt ervan.

STIKSTOF SCHRANSEN

Plotseling heb ik overal pijpenstro zitten en berk, die mijn mos brutaalweg aan de kant beuken. Wat ze komen doen, wie ze hier uitgenodigd heeft – geen idee, maar ik was het niet. Ze schransen stikstof tot ze er misselijk van zijn, smijten mijn kostbare water achteloos naar de zon. Het interesseert ze niks dat ik het er benaauwd van krijg.

In het oosten hoor ik de motoren van de graafmachines, vrachtwagens en de speciemenolens. De stad die daar ligt, speelt Annemaria koekoek met me. Telkens als ik me omdraai, staan de huizen dichterbij dan eerst; als ik even met mijn ogen knipper, zijn er meer mensen, fietsen, auto's en honden op de weg. Mijn vogels kunnen er niet van slapen, mijn slangen liggen in stukken gereden op de weg.

Ik was hier vóór de weg. Ik was hier vóór de akkers. Ik was hier vóór de huizen. Ik ben hier al zolang er 'hier' bestaat en ik wil nergens heen.

Maar ze duwen me weg.

“
Mijn tijd kon niet op.
Totdat jullie kwamen

Veenoxidatie

Veen bestaat uit een dik pakket afgestorven plantenresten. Veenmos verteert veel langzamer dan bijvoorbeeld hout, en groeit sneller dan het verteert. Wanneer het veen onder water staat, verrotten die plantenresten niet. Komt het veen droog te liggen, dan treedt er wél een verrottingsproces op, dat veenoxidatie wordt genoemd. De plantenresten vergaan en hun opgesla-

gen stikstof en koolstofdioxide komt vrij in de lucht.

Door ontginning en landbouw is veel veen ingedroogd en verrot. Toch zit wereldwijd nog steeds meer CO₂ opgeslagen in veenmoeras dan in bossen. Het nat houden van de overgebleven veengebieden is een belangrijke manier om klimaatverandering tegen te gaan.

TEKST THEREZA LANGELER
FOTO'S JAN WILLEM VAN VLIET

Op een warme zaterdagsochtend in juni gonst het van de gezinnen op de bouwplaats ten westen van Assen die druk bezig is in een woonbuurt te veranderen. Hier verrijst Kloosterakker, een uitbreiding van de forse vinexwijk Kloosterveen. De gemeente gooit vandaag de spreekwoordelijke deuren open voor een informatie-markt voor aankomende bewoners.

„Waarom we hier zo graag heen willen? Omdat je alles lekker helemaal nieuw hebt, en veel ruimte om je heen”, zegt Alisha Erhardt, moeder van Rens (6) en Dani (8) en vrouw van Werner.

Kloosterakker komt op voormalige landbouwgrond, jaren geleden al aangekocht door de gemeente Assen. Het perceel ligt op een steenworp afstand van een bijzonder natuurgebied: het Fochteloërveen. Alisha en Werner Erhardt kennen het wel. Dat er 'iets met vogels' speelde, hadden ze ook meegekregen.

„Daarover maakten we ons wel een beetje zorgen”, zegt Werner. „Maar gelukkig bleek het allemaal geen invloed te hebben op ons huis.” Dat is bijna klaar. Vanmiddag, na de infomarkt, gaat hij er nog even klussen.

Een paar kilometer verderop zijn bij Herman Feenstra uit Fochtelo de zorgen over Kloosterveen verre van voorbij. Ze worden met het jaar groter. Feenstra woont midden in het Fochteloërveen. Al veertig jaar volgt hij de beschermde vogels in het gebied; soorten

De Asser nieuwbouwwijk Kloosterveen neemt leefgebied in beslag van beschermde vogels. Prima, zolang die vogels elders een plekje krijgen: dat was de afspraak. Maar terwijl Kloosterveen steeds verder uitbreidt, regelt Drenthe niets voor de verjaagde vogels. „Wat ben je dan voor overheid?”

ZELDZAME vogels BEDREIGD

Serie over het Fochteloërveen

Het Fochteloërveen was ooit een machtig moeras, duizenden jaren oud, honderduizenden hectares groot. Tot de mensen met schoppen kwamen. In slechts een eeuw groeven we het veen af tot een flintertje. Wat we verloren terwijl we turf wonnen, realiseerden we ons pas toen het bijna te laat was. Nu gloort er hoop. Het water keert terug. Zeldzame vogels zingen en broeden, slangen verstoppen zich in oude boomstammen, het veenmos groeit. Maar langs de randen van het natuurgebied duwen nog altijd de mensen.

Sinds 'de stikstofkaart' woedt in Nederland een steeds fellere strijd om de schaarse ruimte. Deze krant verkent in vijf verhalen welke dilemma's dat oplevert in en rond het Fochteloërveen. Hoe blijft één van de belangrijkste natuurgebieden van Nederland in leven, terwijl nieuwbouwwoningen, landbouw, verkeer en toerisme steeds dichterbij komen?

Volgende week deel 3, waarin auto's moeten wijken voor slangen (en hoe dat tot een complottheorie leidde).

Kraanvogel. FOTO JAN MANSENS

aan het andere deel van de afspraak te houden.

KRAANVOGELS

„Volgens mij”, zegt ecooloog Roos Veeneklaas, terwijl ze de dienstaut van Natuurmonumenten stilzet naast een akker, „hebben we ze daar.”

„Ja, dat denk ik ook”, bevestigt haar collega Jan Gorter vanaf de achterbank.

„Ik draai het raam even open”, zegt Veeneklaas. „Hier gaat het dus om”, glundert Gorter.

Diep in die akker wandelen twee grote kraanvogels op hoge poten rond. Ze buigen hun lange halzen af en toe naar de aarde om iets op te pikken, komen dan abrupt weer omhoog. Ze kijken in het rond.

„Ze zijn wel alert”, merkt Veeneklaas, turend door een verrekijker. „Ondanks dat we best een eind weg zijn. Zo zie je hoe gevoelig ze zijn.”

Voor de rust, de ruimte en het water zijn de eerste kraanvogels ruim twintig jaar geleden in het Fochteloërveen neergestreken. In het natuurgebied slapen ze; eten doen ze op de akkers eromheen, net zoals de kleine en wilde zwanen en de kolganzen en toendra-rietganzen in de winter.

Althans: dat proberen ze.

Terwijl Veeneklaas haar auto over de paden rondom het Fochteloërveen stuurt, wijst ze om de zoveel tijd naar buiten, steeds met variaties op hetzelfde commentaar. „Lelieteteelt. Da's ook lelieteteelt. Pienrozen. Dit was allemaal graan, nou is het lelieteteelt.”

Omdat er aan sierteelt voor export veel meer geld te verdienen is dan aan bieten, aardappelen of tarwe, zijn de afgelopen jaren veel akkerbouwers rond het Fochteloërveen omgeschakeld. Aan hun ak-

kers hebben de vogels van het veen niks meer. „Ze kunnen die resten niet eten. Bovendien worden lelies juist in de winter geoogst, dus precies als die vogels er zijn, is er allerlei activiteit op de akkers.”

Natuurmonumenten ziet steeds meer verstoring in de omgeving van het Fochteloërveen. Eén lelieteeler, één plan voor een zonnepark bij Zuidvelde, één nieuwe woonwijk bij Assen: op zichzelf kunnen ze niet zoveel kwaad, het is de stapeling van stoorzenders die hen zorgen baart. „Kloosterakker was voor ons het moment om 'ho' te zeggen tegen de provincie”, verklaart Gorter.

In 2020 diende de gemeente Assen een vergunningaanvraag in bij de provincie voor de bouw van vijfhonderd nieuwbouwwoningen, tussen het reeds bestaande deel van Kloosterveen en de Norgervaart. Ze leverde er een ecologisch rapport bij van Buro Bakker uit Assen, waarin stond dat de nieuwe

huizen de foeragerende vogels rond het Fochteloërveen niet in de weg zitten.

Gebiedsbeheerder Natuurmonumenten was daarvan helemaal niet overtuigd en ook Vogelbescherming en de Natuur en Milieufederatie maakten zich zorgen. Gezamenlijk stapten de organisaties naar de rechter om bezwaar te maken. Huizen bouwen prima, maar níét vlak naast Natura2000-gebied.

WEERBARSTIG PROCES

„Maar vertel mij eens waar ik dán moet bouwen”, vraagt wethouder Albert Smit retorisch in zijn werkamer in het gemeentehuis van Assen. „Binnenstedelijk hebben we een aantal woonlocaties die worden ontwikkeld. Dat is een weerbarstig proces, met een lange aanloop en hoge kosten. Daarnaast moeten we uitbreiden.”

Er zijn twee gebieden waar dat kan zonder dat je direct op een gemeentegrens stuit of midden in een natuurgebied zit. Het ene is ten noorden van Peelo richting de buurtschapjes Ter Aard en Rhee; dat viel al snel af omdat het wel erg geïsoleerd ligt van de Asser binnenstad. Blijft over: het westen.

Al rond de eeuwwisseling maakte Assen de eerste plannen voor een ruim opgezette wijk die helemaal tot aan de Norgervaart zou lopen. De uitvoering ging minder voortvarend dan gehoopt, geplaagd door de financiële crisis vanaf 2007, maar de laatste jaren groeit Kloosterveen weer gestaag verder. Maar goed ook, zegt wethouder Smit.

„We hebben in het kader van de Woondeal afgesproken dat er drieduizend nieuwe woningen komen voor 2030”, zegt hij. „Bovendien: de behoefte aan huizen is enorm.”

Dat begrepen de natuurorganisaties ook, anno 2020. Ze sloten daarom een privaatrechtelijke overeenkomst met de provincie Drenthe en de gemeente Assen. Het bezwaar tegen Kloosterakker trokken ze in, zodat de bouw kon doorgaan. In ruil daarvoor vroegen ze nieuw ecologisch onderzoek.

Een ander bureau, Altenburg & Wymenga, kreeg opdracht om precies uit te pluizen hoe druk het inmiddels was en nog zou worden rondom het Fochteloërveen. En, de

>>

'NOU EN?' ZEGT DE PROVINCIE

waarvoor de provincie Drenthe volgens Europese natuurregels hoort te zorgen. „Maar daar hebben ze geen zin in”, concludeert Feenstra. „Ze schakelen liever peperdure bureaus in die hen vertellen dat ze niks hoeven te doen.”

Hij misgunt de familie Erhardt heus hun nieuwe huis niet. Dat huis mag ook best vlak naast het natuurgebied komen, op de plek waar vroeger akkers waren waar ganzen, zwanen en kraanvogels eten konden vinden. Als er voor die vogels dan maar een ándere eet-plek komt.

Precies dat was de strekking van een afspraak tussen de gemeente Assen en provincie Drenthe, en de Natuur en Milieufederatie, Vogelbescherming en Natuurmonumenten. De natuurorganisaties gingen akkoord met de bouw van Kloosterakker, op voorwaarde dat de provincie onderzoek laat doen naar de impact op de beschermde vogels, en een plan maakt om het verloren gebied van die vogels te compenseren.

Intussen heeft de Asser wethouder Albert Smit de eerste bewoners van Kloosterakker verwelkomd, en is de stad druk bezig met voorbereidingen om Kloosterveen nóg verder uit te breiden. Maar tot verbijstering van de natuurclubs weigert de provincie Drenthe zich

Alisha en Werner Erhardt met hun kinderen Dani (8) en Rens (6).

Maar vertel mij eens waar ik dán moet bouwen, de behoefte aan huizen is enorm

Schriftelijke reactie van de provincie Drenthe

'De afgelopen jaren is in overleg met verschillende partijen gesproken over de uitbreiding van de wijk Kloosterveen in Assen, en wat dit voor mogelijke gevolgen zou hebben voor ganzenfoerageergebied. Op 20 februari 2023 heeft een bestuurlijk overleg plaatsgevonden. Hierin is aangegeven een praktijkgericht onderzoek voor de duur van vijf jaar te willen starten. De provincie Drenthe is van mening dat dat een goed voorstel was, maar het bleek niet voldoende om er gezamenlijk uit te komen. Daarom zien wij geen noodzaak om passende maatregelen te nemen en daarvoor een plan van aanpak vast te stellen.

Uit onderzoek is gebleken dat er voldoende ganzenfoerageergebied is op basis van de telgegevens van SOVON. Daarnaast is het onderzoek van Altenburg en Wymenga onvoldoende navolgbaar gebleken. Aangezien er geen tekort aan foerageergebied is geconstateerd, zien wij geen noodzaak om foerageergebied aan te wijzen.

Er komt een nieuw provinciebestuur dat zich onder meer zal bezighouden met de invulling van het Programma Landelijk Gebied van Drenthe. In dat programma kan ook aandacht worden besteed aan de Natura2000-doelen van het Fochteloërveen en aan voldoende foerageergelegenheid voor de ganzen, zwanen en kraanvogels.'

20

Ganzen en zwanen zijn doelsoort voor het Fochteloërveen

Bij ieder Natura2000-gebied zijn bepaalde dieren aangewezen die er goed kunnen leven, omdat ze typisch zijn voor het soort gebied en zich er helemaal op hebben aangepast. Die dieren noem je 'doelsoorten'. Gaat het goed met de doelsoorten? Dan wordt er waarschijnlijk goed voor hun habitat gezorgd. Worden populaties steeds kleiner of verdwijnen ze zelfs helemaal, dan is dat een teken dat het natuurgebied er slecht aan toe is. De overheid is dan verplicht om de situatie te verbeteren. Kleine zwaan, wilde zwaan, kolgans en toendrarietgans horen tot de doelsoorten van het Fochteloërveen als 'niet-broedvogels', wat wil zeggen dat ze hier alleen overwinteren. De kraanvogel is nog geen doelsoort, omdat hij pas sinds 2001 in het veen voorkomt. Nico Korporaal van Vogelbescherming verwacht dat de kraanvogels in de toekomst aan de lijst van doelsoorten worden toegevoegd.

belangrijkste vraag: of dat schadelijk kon zijn voor de beschermde vogels van het veen.

DERTIG OCHTENDEN

Vroeger nam Herman Feenstra elk jaar de hele maand mei vrij. Elke ochtend stond hij dan ruim voor het ochtendgloren op, trok z'n hoge laarzen aan, nam een pen en een opschrijfboekje mee en trok het Fochteloërveen in. Luisteren. Welke vogels hoorde hij? Was er sprake van zang, alarm, misschien een territoriaal roepje? Waarvandaan ongeveer?

„Het kostte zo dertig ochtenden in totaal, om het hele gebied te tellen”, zegt Feenstra. „Op een gegeven moment werd me dat wat te gek. Nu heb ik het veen in drie stukken verdeeld, waarvan ik er elk jaar één doe.”

Hij telt de broedvogels van het veen voor Natuurmonumenten, de overwinterende ganzen, zwanen en kraanvogels houdt hij in de gaten als vrijwillige Wetlandwacht van Vogelbescherming. „Als ik 's ochtends in het veen ben en ik zie een paartje kraanvogels met een kuiken – ja, dat maakt mij blij. Als ze aan het veen komen, komen ze ook een beetje aan mij. Als ze aan de dieren van het veen komen, word ik boos.”

In zijn kindertijd trok Feenstra al vanuit Assen met vrienden de velden in, op zoek naar grutto's en wulpen. „Maar waar we dat deden, is 't nu één groot industrieterrein”, zegt hij. „Er is heel veel aan het verdwijnen, soorten gaan overduidelijk achteruit.”

Dat bevestigt Nico Korporaal, medewerker Wetlands bij Vogelbe-

scherming. „Voor bijvoorbeeld de wilde zwaan zijn de landelijke trends positief”, beschrijft hij, „maar in het Fochteloërveen gaat hij achteruit. De toendrarietgans doet het over het algemeen redelijk, maar de populatie in het Fochteloërveen is aan het dalen. Dat zijn wel tekens aan de wand dat er iets misgaat.”

Dat het misgaat, constateert ook onderzoeksbureau Altenburg & Wymenga. In november 2021 heeft het bureau in Feanwâlden een rapport klaar voor de provincie, gemeente en de natuurclubs. Zelfs zonder de nieuwe huizen van Kloosterakker komen de kleine zwaan, wilde zwaan, kolgans, toendrarietgans en kraanvogel al in de knel bij het zoeken naar eten, zo staat daarin te lezen.

ALLE VERSTORINGEN IN KAART

Een heel ander verhaal dan Buro Bakker eerder vertelde. „Omdat ze een andere onderzoeksmethode gebruikt hebben”, legt Korporaal uit. Altenburg & Wymenga berekende niet alleen of er in het gebied genoeg voedsel is voor de vogels om de winter door te komen, maar bracht ook alle verstoringen in kaart.

Fietsers, auto's, wandelaars, vliegverkeer, mensen

“
We zijn gewoon belazerd. Het is eigenlijk te gek om nu nog steeds in gesprek te willen

met honden, mensen met metaaldetectors, actief verjagende boeren: die rekende het eerste rapport niet mee, maar het nieuwe rapport wel. „En dan blijkt de draagkracht volstrekt onvoldoende.”

Provincie, gemeente en natuurclubs zijn het erover eens: dit rapport betekent huiswerk. Voordat Kloosterveen nog verder kan worden uitgebreid, moet er compensatie komen voor verloren vogelvoergebied.

Burgemeester en wethouders van Assen schrijven op 11 februari 2022 naar de gemeenteraad dat de provincie, gemeente en natuurclubs werken aan een gezamenlijk plan van aanpak, en dat dat vóór de zomer klaar is.

Heel ingewikkeld hoeft zo'n plan niet te zijn, zegt Jan Gorter van Natuurmonumenten, en ook niet zo gek duur. „Je kunt met boeren afspreken dat ze wat oogstresten laten liggen en de ganzen niet van hun land verjagen, tegen een vergoeding. Zoets is rondom het Leekstermeer ook gedaan, voor een best behapbaar bedrag.”

Het zou 'enkele tienduizenden euro's per jaar' kosten, schat Gorter in. „Dat is niks als je het afzet tegen zo'n woonwijk, waar het over tientallen miljoenen gaat.”

Op de wat langere termijn zou de provincie wellicht akkers kunnen kopen om in speciale vogelvoervelden te veranderen. Op een klein eigen perceel in de polder Ravenswoud doet Natuurmonumenten dat zelf al. „Er zijn zat mogelijkheden.”

TE MAGER

Toch duurt het lang voordat er een

eerste aanzet tot een plan ligt – en bovendien vinden de natuurorganisaties die eerste aanzet te mager. Op 20 februari 2023 presenteerde de provincie een pilot voor de duur van vijf jaar. „Maar zo'n woonwijk is hartstikke structureel”, zegt Gorter. „Dan wil je ook een structurele oplossing voor de ganzen, en dat was gewoon nog niet in zicht.”

Maar goed, daarover viel nog wel verder te onderhandelen, dacht Gorter. Toen, op 16 mei, kreeg hij een brief waarvan hij van z'n stoel viel. De provincie Drenthe schreef niet meer van plan te zijn om compensatiemaatregelen te nemen voor de vogels.

Hoe kon dat? Gedeputeerde Staten verwijst in de brief naar 'een nieuw onderzoek'. Op verzoek van de gemeente Assen blijkt er een extra check te zijn gedaan of het rapport van Altenburg & Wymenga wel klopte. Door Buro Bakker.

Dat toont zich kritisch over de afwijkende methode van Altenburg & Wymenga, en noemt een aantal gemaakte keuzes 'onlogisch'. Opmerkelijk genoeg worden de aanbevelingen wél onderschreven. Want hoe je het ook wendt of keert: de ruimte rond het Fochteloërveen raakt een keertje op. 'Ons advies richting bevoegd gezag is dan ook om de maatregelen, zoals geformuleerd in het rapport van Altenburg & Wymenga, in overweging te nemen', schrijven de onderzoekers.

Maar het bevoegd gezag kiest anders. Gedeputeerde Staten schrijven dat het onderzoek van

Altenburg & Wymenga 'onvoldoende is gebleken', en dat ze daarom 'geen noodzaak zien om over te gaan tot het aanwijzen van foerageergebied.'

„We waren echt verbijsterd”, zegt Gorter. „Voor zover wij wisten, waren we gewoon samen bezig tot een plan te komen, en toen zei de provincie ineens: we zijn er klaar mee, we gaan niets meer voor de vogels doen.”

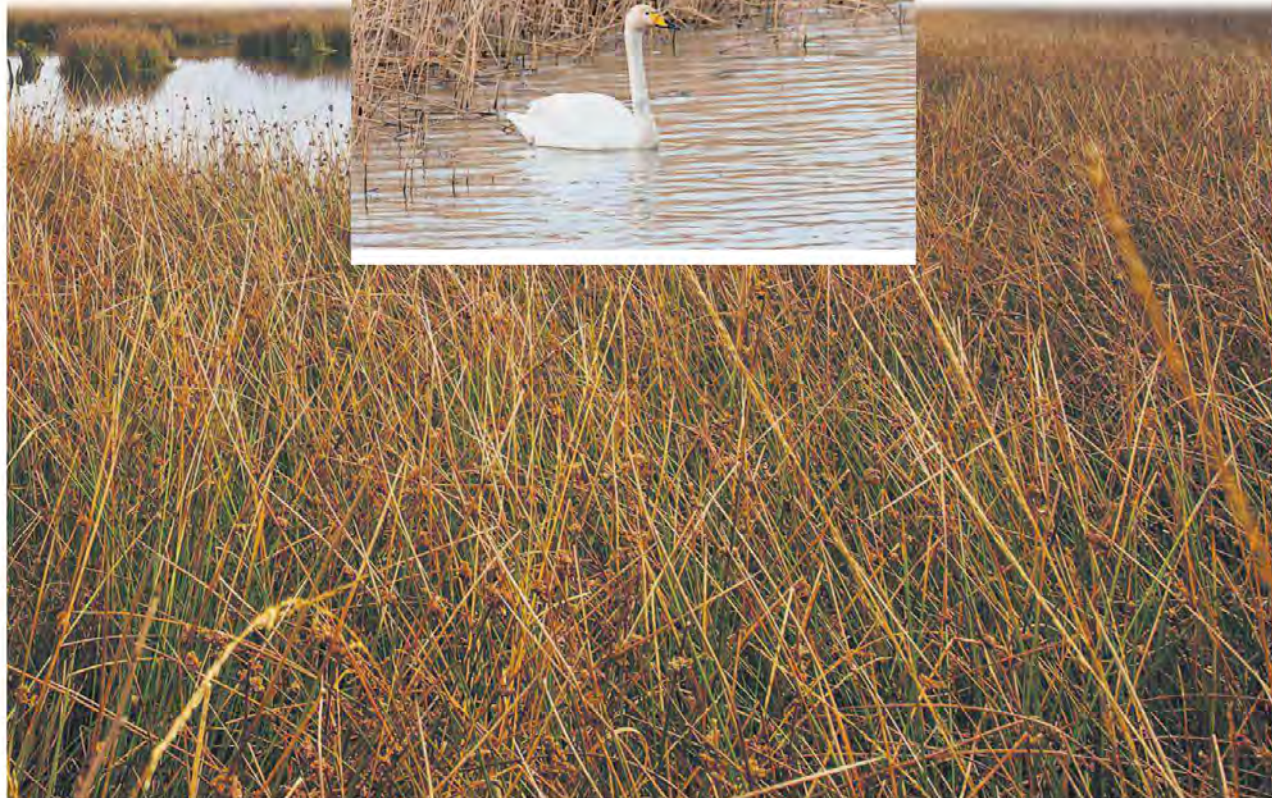
Herman Feenstra is zeer teleurgesteld. „Eerst spreek je af: we doen onderzoek en we gaan verder met de uitkomst. Dan komt de uitkomst van het onderzoek je niet uit, en vraag je stiekem bij Bakker een rapport dat je wél zint. Ja, wat voor overheid ben je dan? We zijn gewoon belazerd. Het is eigenlijk te gek om nu nog steeds in gesprek te willen.”

TELEURSTELLEND

Toch is dat wel wat Natuurmonumenten wil. „Dit probleem gaat niet weg”, zegt Gorter. „Het wordt alleen maar pregnanter. We moeten dit gesprek voortzetten, we moeten er toch uitkomen met elkaar.” „Ja, of we treffen elkaar in de rechtbank”, zegt Korporaal. „We vinden dit zo'n vreemde gang van zaken, en eerlijk gezegd ook best teleurstellend. Op de website van de provincie staan hele verhalen over hoe belangrijk de Drentse natuur is, en ondertussen wordt die natuur totaal niet serieus genomen.”

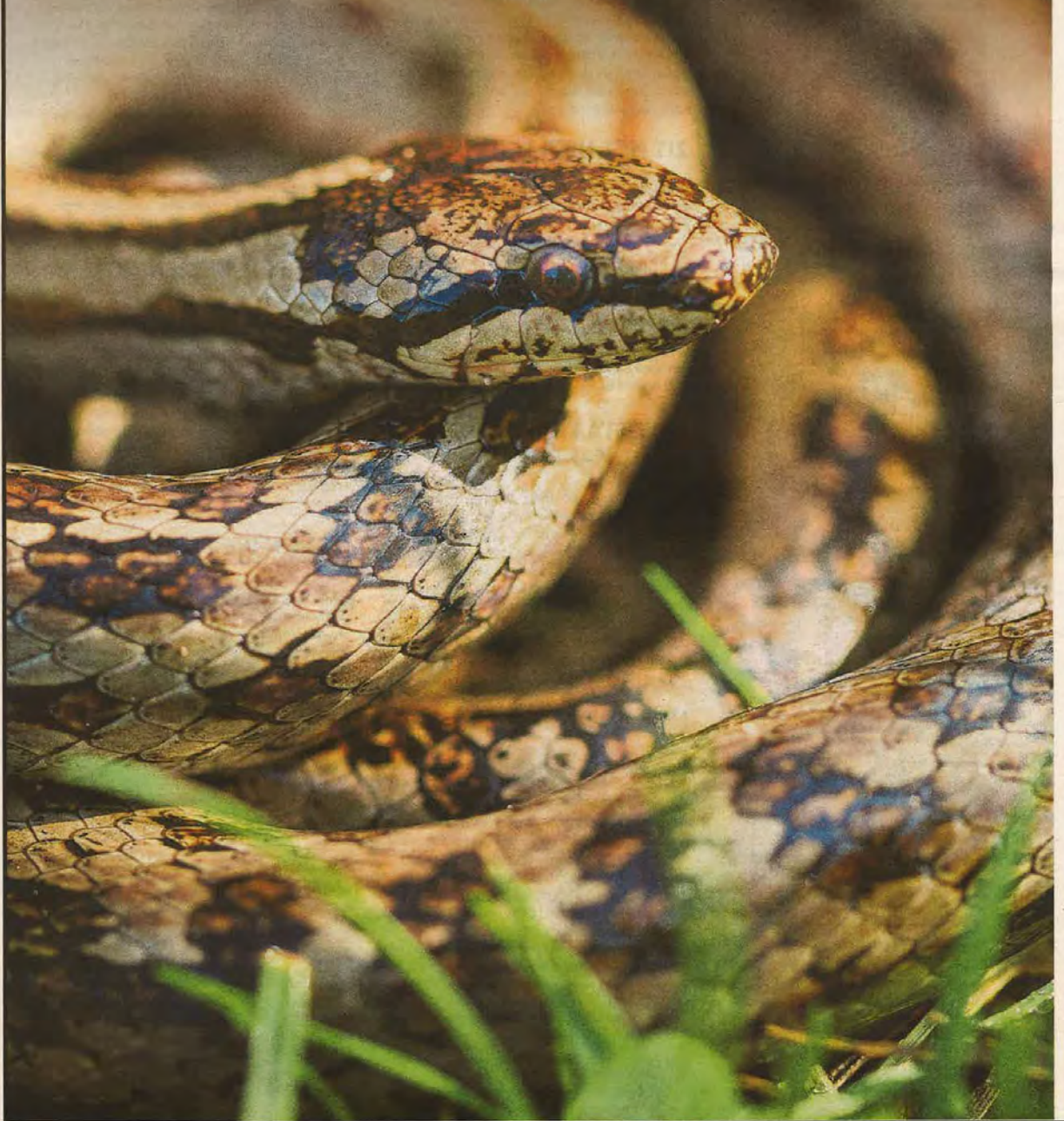
De gemeente Assen is van plan na de zomervakantie een vergunning te vragen om nog eens 1000 tot 1500 woningen te bouwen in Kloosterveen.

Van bovenaf: kraanvogels met jongen; kleine zwanen; een wilde zwaan.

Herman Feenstra woont in het Fochteloërveen.
FOTO RENS HOOYENGA

Als auto's moeten wijken voor dieren

De Nederlandse Natuurhistorische Vereniging heeft een lijst met 100 soorten dieren die in Nederland voorkomen. Dit is een belangrijke lijst voor de natuurwetgeving. De lijst is opgesteld door de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging en is een belangrijk document voor de natuurwetgeving. De lijst is opgesteld door de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging en is een belangrijk document voor de natuurwetgeving.

Een doodgereden slang is een erg verdrietig gezicht. Op de grote foto links een levende adder.

Er loopt een autoweg door één van de kwetsbaarste natuurgebieden van Noord-Nederland. Die kost elk jaar het leven aan tientallen dieren maar is ook geliefd als snelle route van Appelscha naar Veenhuizen. De gemeente Ooststellingwerf sluit de weg dit najaar tijdelijk af, tot vreugde van Natuurmonumenten. In de omgeving gaat een dode-slangen-complottheorie rond.

TEKST THEREZA LANGELER
FOTO'S RENS HOOYENGA EN ARCHIEF

Als je in de omgeving van het Fochteloërveen over doodgereden slangen begint, kun je daar twee soorten reacties op krijgen, afhankelijk van wie je voor je hebt.

Er zijn mensen die direct hun telefoon pakken en foto's tonen. Een doodgereden slang is een erg verdrietig gezicht. Alleen al hoe open en bloot het dier erbij ligt, terwijl je weet dat het zich het liefste verstopt. Op de plaatsen waar zijn groene of bruine schubben het afgelegd hebben tegen de zwarte banden van een auto of een motor, is hij rood en rood opengebarsten.

Er zijn ook mensen die zichtbaar de neiging onderdrukken om met hun ogen te rollen.

„Ik zie dus zelf nooit doodgereden slangen op die weg”, zegt Eppie van den Berg uit Appelscha. „Echt waar, nog nooit gezien, en ik fiets er vaak.”

„Ze zeggen wel dat er heel veel slangen sneuvelen”, stelt een man uit Fochtelo, die niet met zijn naam in de krant wil. „Maar ze houden dat volgens mij helemaal niet bij. Het zou me niks verbazen als ze die beesten zelf op de weg neerleggen. En dit hoor ik ook om me heen in de rest van het dorp.”

SCEPSIS

Dat dode slangen tot zoveel scepsis en speculatie leiden, komt doordat er een nogal ingrijpende verandering op til staat in november. Dan sluit de gemeente Ooststellingwerf de weg door het Fochteloërveen af voor gemotoriseerd verkeer, voor de duur van twee jaar.

Voor de slangen, kikkers, padden en salamanders wordt het gebied daardoor een stuk veiliger, hoopt gebiedsbeheerder Natuurmonumenten. Voor automobilisten betekent het een eind omrijden. Inwoners van met name Ravenswoud en Appelscha gebruiken de weg als snelle route richting Veenhuizen

en Assen. Boeren uit de omgeving rijden er geregeld langs met zwaar materieel.

FILERIJDEN

Écht druk is het in weekenden met mooi weer, als de toeristen komen. „Zaterdag en vooral zondag is het filerijden”, zegt Herman Feenstra, die al dertig jaar aan de weg woont. „Motoren, oldtimers, ouwe Dafjes, van alles. Het begint om een uur of tien en gaat door tot het eind van de middag. Ik ga zelf steeds vaker het huis uit op zondag. Het zou beter zijn als die weg eruit gaat, en logischer ook.”

De weg – Google Maps noemt 'm Fochteloërveen', net zoals het natuurgebied, maar in de omgeving spreekt iedereen vaak gewoon van 'de weg' – hoort eigenlijk bij het vorige leven van het veen, toen het nog een landbouw- en industriegebied was. Hij verschafte toegang tot een aantal boerenerven en tot twee fabrieken, die gedroogd veen tot turfstrooisel verwerkten. De turfstrooiselfabrieken zijn tot aan de jaren 80 in bedrijf geweest. Daarna stopte de ontginning. De fabrieken werden gesloten en gesloopt, de boeren zijn op een enkeling na verhuisd.

Maar de weg ligt er nog. Midden in het Natura2000-gebied, dat daar last van heeft. „Niet alleen de dieren”, zegt woordvoerder Ine Kelderman van Natuurmonumenten. „Water is ook een belangrijke reden om die weg anders in te richten.”

Het zou me niks verbazen als ze die beesten zelf op de weg neerleggen

Natuurmonumenten is druk bezig om het jarenlang afgegraven, omgeploegde en uitgedroogde veen weer tot nat moeras te maken. Zo wordt het een betere woonplek voor de dieren en planten die er van nature voorkomen, én kan het helpen klimaatverandering tegen te gaan. Levend veen dat onder water staat, slaat namelijk broeikasgassen op.

SPONS OP TAFEL

Het gebied vernatten is alleen geen sinecure. Anders dan een laagveenmoeras, dat je relatief simpel onder water kunt laten lopen, ligt een hoogveenengebied hoger dan het omliggende land, als een spons op een tafel. Daar loopt het water uit zichzelf eerder uit dan in.

De oplossing, bedacht Natuurmonumenten in de jaren 80, is kades. Het veen werd verdeeld in tientallen compartimenten en voorzien van damwanden, om het regenwater vast te houden. Eerst werd gewerkt met kades van kunststof, later van hout. Het waterpeil werd geleidelijk stabiel en hoger, waardoor de veenmossen zich konden uitbreiden; het idee werkt dus uitstekend. Helemaal schort er iets aan de uitvoering. „Hout is niet zo duurzaam als we hadden gehoopt. Als dat een tijd onder water staat en daarna droog komt te staan, gaat het rotten en raakt het lek”, verklaart Kelderman.

Het water sijpelt door de lekke kades weg uit het veen, en ondertussen worden de zomers sinds 2018 steeds droger. Reden voor een grootscheeps kadeherstelplan. Natuurmonumenten is vorig jaar begonnen met de megaklus, die nog minstens vijf jaar zal duren en zo'n 30 miljoen euro kost. Maar daarna ligt er ook echt iets toekomstbestendigs, verwacht Kelderman: een stelsel stevige dijken van zand en leem.

BARRIÈRE

Terug naar die autoweg. Die fungeert namelijk ook als een soort dijk, maar dan op de

Serie over het Fochteloërveen

Dit is deel drie van vijfdelige serie over het Fochteloërveen, ooit een machtig moeras, duizenden jaren oud, honderdduizenden hectares groot. Tot de mensen met schoppen kwamen. In slechts een eeuw groeven we het veen af tot een flintertje. Wat we verloren terwijl we turf wonnen, realiseerden we ons pas toen het bijna te laat was.

Nu gloort er hoop. Het water keert terug. Zeldzame vogels zingen en broeden, slangen verstopten zich in oude boomstammen, het veenmos groeit. Maar langs de randen van het natuurgebied duwen nog altijd de mensen.

Sinds 'de stikstofkaart' woedt in Nederland een steeds fellere strijd om de schaarse ruimte. Deze krant verkent in vijf verhalen welke dilemma's dat oplevert in en rond het Fochteloërveen. Hoe blijft één van de belangrijkste natuurgebieden van Nederland in leven, terwijl nieuwbouwwoningen, landbouw, verkeer en toerisme steeds dichterbij komen? Volgende week deel 4: het stikstofspook bezorgt zowel boeren als theatermakers nachtmerries.

Deze verhalen kwamen tot stand dankzij subsidie van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten.

>>

verkeerde plaats. Letterlijk hoog en droog snijdt hij dwars door het veen, en dat frustrert het vernattingsproces. „Als je op de weg om je heen kijkt, zie je heel veel gras en berk”, beschrijft ecooloog Jacob de Bruin van Natuurmonumenten. „Puur omdat het water daar te laag staat. De weg is een barrière voor het water, net zoals-ie dat is voor de slangen.”

Ine Kelderman en Jacob de Bruin horen tot de categorie mensen met telefoons vol bloedige slangenfoto's. Die krijgen ze van de vrijwilligers die de verkeersslachtoffers tellen, oprapen en nauwgezet noteren.

„Ja, natuurlijk houden we die slachtoffers wél bij”, zegt Kelderman. „Minutieus. Ik moet toegeven dat we er niet altijd even actief over hebben gecommuniceerd; het is negatief nieuws, daar stuur je niet aan het eind van het jaar een leuk persbericht over. Maar ik kan je zo de aantallen geven.”

De vrijwilliger raapt in een jaar tussen de vijftig en de honderd dode slangen van de weg. „Dat heeft echt impact op de populaties”, zegt De Bruin. „Vooral de adder en de gladde slang gaan achteruit, en gladde slangen hadden we al niet gek veel in Nederland. Dus ja, we maken ons daar best wel zorgen over.”

Natuurmonumenten broedt al jaren op een plan om de autoweg om te vormen tot een fiets- en wandelpad. Maar dat mag de vereniging niet in haar eentje beslissen. De gemeente Ooststellingwerf, die eigenaar is van de weg, moet eraan meewerken.

„Het is een heel traject geweest, en deels vóór mijn tijd”, blikt verkeerswethouder Gerben But (GroenLinks) van Ooststellingwerf terug. „Mijn voorganger Marian Jager heeft er veel over gesproken met de gemeenteraad en Natuurmonumenten.”

Uit dat overleg kwam het idee voor een pilot van tweeënhalf jaar, waarin de weg autovrij is, en waarin de gemeente en Natuurmonumenten nauwkeurig bijhouden wat dat doet met het verkeer en de dieren. De gemeenteraad was niet onverdeeld enthousiast, maar wethouder Jager zette het plan door. Haar opvolger But staat er hetzelfde in als zij.

„Die weg is ooit aangelegd als toegang voor een aantal erven”, zegt But. „Nu gebruiken we 'm als doorgaande route, maar zo is hij nooit bedoeld. En er zijn genoeg alternatieven om naar Veenhuizen of Assen te rijden.”

OASE

Als de auto's van de weg gaan, schetst But, kan het een veel prettiger pad worden voor mensen die het veen graag van dichtbij willen leren kennen. „Het lijkt mij heel goed om te proberen het gebied de rust en de ruimte te geven die het verdient. Dat het een oase wordt voor

de soorten die daar leven, en voor mensen die van natuur willen genieten.”

In de dorpen rondom het Fochteloërveen klinkt minder optimisme.

„Het is hier een heikel punt”, zegt Sipke van Belle, de voorzitter van Dorpsbelangen Fochtelo. „Mensen zijn bang voor verkeersoverlast, als al het verkeer straks door Fochtelo heenrijdt. En ze vrezen dat oudere mensen die slecht ter been zijn niet meer het natuurgebied in kunnen. Het is vooral veel emotie, hè? Je maakt je hele leven al gebruik van een weg, en dan gaat-ie ineens dicht.”

ONVREDE

Maar de onvrede zit dieper dan de weg alleen, weet Van Belle. Koopt Natuurmonumenten bijvoorbeeld grond langs de rand van het Fochteloërveen, om een buffer te creëren tussen het hoge natte natuurgebied en het lage droge akkerland, dan wordt dat geïnterpreteerd als heerszucht en boerenpesten.

„Sommigen hebben het gevoel dat Natuurmonumenten hier alles probeert op te kopen, en de mensen eruit wil drukken.” Hij zucht. „Ik houd m'n hart wel eens vast. We leven in een tijd waar overal vraagtekens bij worden geplaatst, en er zijn mensen die Natuurmonumenten gewoon niet geloven.”

Wat denkt hij er zelf over? „Nou ja, ik weet dat de doodgereden dieren geteld worden en ik weet wie het doet”, zegt Van Belle. „Als je hem spreekt, klopt het aardig. Dit weekend kreeg ik nog een foto van hem van een gladde slang op de weg – die kan ik je zo doorsturen.”

In spraak- en gemeenteraadsbijeenkomsten liepen de gemoederen ook hoog op, herinnert wethouder But zich. „Inwoners van

Fochtelo zeiden dat het mijn schuld is als hun kind straks onder een trekker komt. En de gemeenteraad heeft me wel vier keer opnieuw gevraagd: waarom moet die weg nou dicht?” Hij begrijpt de weerstand, zegt hij. „Natuurlijk. Je omgeving verandert en dat roept emotie op. Maar juist daarom is het belangrijk om die pilot te gaan doen.”

NULMETINGEN

Tijdens de tweejarige wegsluiting gaat de gemeente in totaal acht keer een meting doen op de wegen in de omgeving, om erachter te komen hoe druk het verkeer daar is. Dit jaar, nu de weg nog open is, hebben er al nulmetingen plaatsgevonden om straks goed te kunnen vergelijken.

„Ik wil graag uitgaan van feiten in plaats van aannames”, zegt But. „Als er echt gevaarlijke verkeerssituaties ontstaan, moet de Fochteloërveenweg wellicht weer open. Maar als dat niet uit de metingen komt, en de natuur herstelt wél goed – dan moeten we als gemeenschap toch die afgesloten weg accepteren.”

Ine Kelderman benadrukt dat Natuurmonumenten níét van plan is alle toeristen uit het Fochteloërveen te weren. „Juist niet. We willen die weg uiteindelijk zo inrichten dat je nog beter kunt zien hoe mooi het veen is – alleen niet meer vanuit de auto.”

„Je kunt het ook een keertje omdraaien”, zegt ecooloog Jacob de Bruin. „We hebben als mensen al 90 procent van het veen opgebrand. We zijn er rijk van geworden. Het minste wat we kunnen doen, is die laatste 10 procent een beetje beschermen, in plaats van te klagen dat je er niet meer doorheen kunt rijden.”

Adder, gladde slang, ringslang

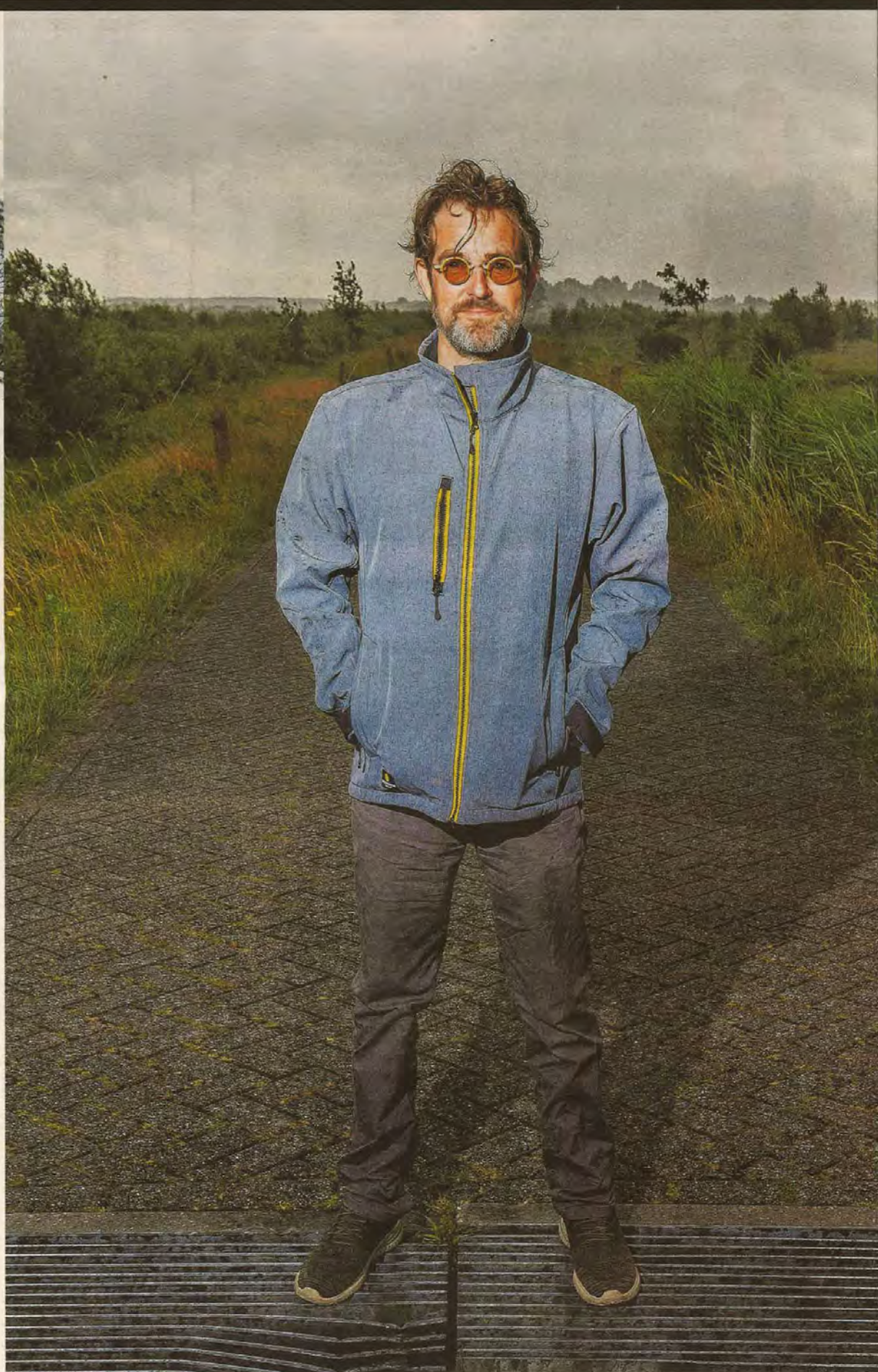
Er komen in Nederland drie slangensoorten voor, en in het Fochteloërveen vind je ze allemaal. In theorie tenminste, want de dieren zijn schuw en meestal goed verstopt. Ze jagen op kleine vogels en zoogdieren, overwinteren in holen en liggen in het voorjaar graag op warme plekjes te zonnen.

De adder is de enige soort die giftig is. Hij heeft een driehoekige kop, verticale pupillen, en een donkere zigzagstreep over z'n bruine rug.

Gladde slangen lijken wel wat op adders, maar hun pupillen zijn rond, hun huid gevlekt en ze bijten niet.

De ringslang is duidelijk te herkennen aan gele vlekken rondom z'n kop. Hij is een stuk langer dan de andere soorten (tot 1.20 meter, terwijl adders en gladde slangen gemiddeld slechts een centimeter of 60 halen).

De slangen staan alle drie op de Rode Lijst van beschermde soorten; adder en ringslang als 'kwetsbaar', gladde slang als 'bedreigd'.

Op de foto's links: een doodgereden ree, daaronder een kleine watersalamander. De drie slangen zijn van links naar rechts een adder, een gladde slang en een ringslang.

Wethouder Gerben But van de gemeente Ooststellingwerf op de Fochteloërveenweg, die in november afgesloten wordt voor gemotoriseerd verkeer.

30

Serie over het Fochteloërveen

Dit is deel vier van de vijfdelige serie over het Fochteloërveen, ooit een machtig moeras, duizenden jaren oud, honderdduizenden hectares groot. Tot de mensen met schoppen kwamen. In slechts een eeuw groeven we het veen af tot een flintertje. Wat we verloren terwijl we turf wonnen, realiseerden we ons pas toen het bijna te laat was.

Nu gloort er hoop. Het water keert terug. Zeldzame vogels zingen en broeden, slangen verstoppelen zich in oude boomstammen, het veenmos groeit. Maar langs de randen van het natuurgebied duwen nog altijd de mensen. Sinds 'de stikstofkaart' woedt in Nederland een steeds fellere strijd om de schaarse ruimte. Deze krant verkent in vijf verhalen welke dilemma's dat oplevert in en rond het Fochteloërveen. Hoe blijft één van de belangrijkste natuurgebieden van Nederland in leven, terwijl nieuwbouwwoningen, landbouw, verkeer en toerisme steeds dichterbij komen? Volgende week het vijfde en laatste deel: als Den Haag niet thuis geeft, lossen boeren en studenten de problemen zelf maar op.

FONDS
Bijzondere
JOURNALISTIEKE
PROJECTEN

Deze verhalen kwamen tot stand dankzij subsidie van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten.

In een plastic kuipstoeltje in de zon zit regisseur Tom de Ket als een tevreden man.

Gisteravond, op 6 juni, was de eerste try-out van *Het Pauperparadijs*, zijn theaterbewerking van het gelijknamige boek van Suzanna Jansen. Uitstekend ging het. Nu lopen de acteurs en zangers zich op te warmen, straks leidt hij nog een generale repetitie en vanavond spelen ze opnieuw het Gevangenis-museum in Veenhuizen plat.

In 2016 en 2017 draaide De Ket met *Het Pauperparadijs* al succesvolle seizoenen in Drenthe, en hij verwacht ook dit jaar veel animo. „We trekken een heel breed publiek”, merkt hij. „Van jong tot oud, veelal mensen die normaal niet naar het theater gaan. Een buitenvoorstelling is laagdrempeliger dan de schouwburg, hè? Het voelt meer als een festival.”

De zomer van 2023 is in alle opzichten anders dan die van 2022 in het Gevangenis-museum. Juist hier, op de plek waar de paupers ooit in eigen persoon rondliepen, kon vorig jaar hun verhaal niet worden nagespeeld. Zes kilometer verderop ligt namelijk het Fochteloërveen, een beschermd Natura 2000-gebied.

Dat kan slecht tegen stikstof. En *Het Pauper-*

Omdat een 'theelepeltje' stikstofuitstoot van *Het Pauperparadijs* te veel was voor het overbelaste Fochteloërveen, haalde de theaterproductie vorig jaar alle landelijke kranten. Dit jaar mag de voorstelling in Veenhuizen wel doorgaan, maar de vele boeren rondom het veen zitten nog steeds in onzekerheid. Ze willen het best anders doen; wanneer vertelt er nou eindelijk eens iemand hóé?

TEKST THEREZA LANGELEER
FOTO'S RENS HOOYENGA

‘Niet weten waar je aan toe bent, dat is het ergste’

paradijs brengt een klein beetje stikstofuitstoot met zich mee. „o,oi mol per hectare was het”, zegt De Ket. „Zo goed als niks.”

SYMBOOL STIKSTOF-CRISIS

Het Pauperparadijs belandde in alle Nederlandse kranten en groeide tegen wil en dank uit tot het symbool van de volkomen vastgelopen stikstofcrisis, die overal in en rond het Fochteloërveen wordt gevoeld. In de Drentse en Friese dorpen die vlak bij het natuurgebied liggen, piekeren enkele honderden boeren over hun toekomst. In het veen zelf zien de boswachters van Natuurmonumenten het unieke landschap in een schrikbarend tempo veranderen in een grasvlakte.

Ecoloog Jacob de Bruin is geregeld in het buitenland om te spreken over het beschermen en herstellen van hoogveen, op bijeenkomsten met collega-veenbeheerders in bijvoorbeeld Zweden of Ierland. Dan laat hij vaak een foto zien die hij zelf midden in het Fochteloërveen ge-

Ik wil ook best dingen anders doen op m'n bedrijf

schoten heeft. „De reactie daarop is standaard: 'Echt niet, dat kan geen hoogveen zijn.'”

Een hoogveen in optimale staat ziet eruit als een open moeras vol mos en heide. Veenmossen zijn heel goed in het vasthouden van water én voedingsstoffen, en creëren daardoor een milieu dat voor de meeste andere planten te schraal en te nat is. Dood mos breekt onder water niet of nauwelijks af, nieuwe levende plantjes groeien er gewoon bovenop. Zo ontstaat langzaam maar zeker een dik pakket veen, dat zichzelf in stand houdt.

Als er ineens explosief meer stikstof bijkomt, gaat het eruitzien zoals op de foto van De Bruin.

HOGE, GELIGE GRASSOORT

Plantensoorten die het goed doen op stikstofrijke bodems steken dan de kop op. Berkenbomen schieten bijvoorbeeld overal de lucht in, het hoogveen raakt bedekt met een hoge, gelige grassoort die pijpenstro heet. „Voor mij is het ook een goeie wake-up call”, zegt hij. „Als je hier vaak rondloopt, wen je eraan. Maar als ik die ongelovige reacties zie, denk ik zelf ook: jemig, het is wel echt heel erg. In een gezond hoogveen zie je nauwelijks pijpenstrootje, of alleen aan de randen. In Nederland is het dominant.”

Op iets meer dan een kilometer van het Fochteloërveen staat boerderij Nieuw Weper, waar Hanneke en Ronnie van Daatselaar 110 koeien houden. „Ik snap het, hoor, dat dat veenmos bijzonder is”, zegt Ronnie. „Ik wil ook best dingen anders doen op m'n bedrijf. Maar ik moet er m'n brood mee kunnen verdienen.”

Ronnie is geboren op een boerderij in Leusden, vlakbij Amersfoort, maar daar ontbrak het aan ruimte om het bedrijf toekomstbestendig voort te zetten. Die ruimte was er in Oosterwolde juist te over, en de gemeente ontving nieuwe agrariërs met open armen. „Twintig jaar geleden zijn we hierheen verhuisd, en ik heb er nog geen dag spijt van gehad”, zegt hij. „Of nou ja – de laatste jaren voelt het iets anders.”

„Ik werkte in die tijd ook net voor NLTO Projecten (onderdeel van de Noordelijke Land- en Tuinbouworganisatie, red.)”, herinnert Hanneke zich. „En toen ik vertelde van onze nieuwe plek hier, zei een collega direct: 'Oei, dat is wel héél dicht bij een Natura 2000-gebied.'” Destijds haalde ze er haar schouders over op; tegenwoordig denkt ze er geregeld aan terug.

TOEKOMSTBESTENDIG BOEREN

Kijk je als bezoeker rond op Nieuw Weper, dan krijg je de indruk dat het hier best goed gaat qua toekomstbestendig boeren. De Van Daatselaars houden bewust relatief weinig koeien voor hun hoeveelheid grond. Ze zaaïen een deel van hun akkers in met bloemen en kruiden en hebben een drassige pool aangelegd achter op hun weiland, waar het fijn toeven is voor wulpen, scholeksters en grutto's. Hun melk leveren ze aan het merk Noordertrots, dat hoge eisen stelt aan natuurbeheer en dierenwelzijn. De vraag is: is het

>>

Hanneke en Ronnie van Daatselaar hebben een melkveebedrijf in Oosterwolde, iets meer dan een kilometer van het Fochteloërveen vandaan.

Nederland heeft jarenlang niks gedaan terwijl er steeds meer natuur verloren ging

Regisseur Tom de Ket, en Wolter Lommerde (onder), producent van *Het Pauperparadijs*.

Een streep door het stikstofbeleid

'Stikstof' lijkt misschien een nieuw probleem, maar we weten al vijftien jaar dat we in Nederland te veel ammoniak uitstoten en dat beschermde natuur daar last van heeft. In 2015 dacht de politiek de oplossing te hebben gevonden: het Programma Aanpak Stikstof (PAS).

Het idee was om op de lange termijn de natuur te verbeteren, met herstelmaatregelen en met verduurzaming van de boerenbedrijfsvoering, zodat er op korte termijn ruimte bleef voor economische activiteit en bouwprojecten. Met een zogenoemde PAS-melding konden boerenbedrijven onverminderd doorgaan en uitbreiden.

Destijds hadden deskundigen al grote twijfels of het PAS wel juridisch houdbaar zou zijn. In 2019 bleek dat dat niet zo was. Na bezwaren van milieuactivist Johan Vollenbroek zette de Raad van State een streep door het stikstofbeleid: het viel niet te rijmen met de Europese natuurwetgeving waar Nederland zich aan moet houden.

genoeg? Welke regels komen er nog aan, kunnen ze zich aan alles houden, of wordt het misschien sowieso einde oefening vanwege dat natuurgebied naast de deur? „Dat constan- te niet weten waar je aan toe bent, dat is het ergste”, zegt Ronnie.

Precies daarvan heeft ook producent Wolter Lommerde van *Het Pauperparadijs* behoorlijk slecht geslapen. „De regels veranderden steeds. De ene keer gaat het om een uitspraak van de rechter, dat je je opbouwwerkzaamheden moet meetellen bij je totale uitstoot, de andere keer om een update in het rekenmodel die maanden op zich laat wachten.”

Voor de theatermakers kwam het überhaupt als een verrassing dat ze zich moesten verhouden tot stikstof. Ze sloegen koortsachtig aan het broeden op uitwegen. Maar aan het grootste probleem bleek weinig te doen: de bezoekers. Die komen veelal per auto naar Veenhuizen en auto's stoten stikstofoxiden uit.

„De provincie had bedacht dat we maar een parkeerplaats moesten aanleggen op 25 kilometer afstand”, zegt Lommerde, „En de mensen vanaf daar met een elektrische bus naar het Gevangenis museum brengen. Moesten we zelf een bus regelen en een laadstation bouwen.”

GEEN WERK

Even leek de redder zich aan te dienen in de persoon van Bart Janssen, een pluimveehouder uit de buurt. Hij had stikstofruimte over in zijn vergunning die hij best aan *Het Pauperparadijs* wilde verkopen. „Dat moest via een stikstofbank, een soort centraal systeem waarin je dit soort ruilacties kon vastleggen”, zegt Lommerde. „Maar het lukte de provincie niet om op tijd zo'n bank op te tuigen.”

In februari moest hij echt een knoop doorhakken: er kon geen *Pauperparadijs* op de planken komen. Voor enkele tientallen freelancers betekende dat een zomer lang geen werk.

Na het debacle van 2022 heeft Lommerde alles op alles gezet om dit jaar wel een vergunning rond te krijgen. Met succes, dankzij een zuiniger aggregaat en lampen, en vooral dankzij ingehuurd ecologen die concludeerden dat de stikstofuitstoot van *Het Pauperparadijs* zo laag was, dat het Fochteloërveen er eigenlijk geen last van kon hebben.

„Er zullen vast milieuclubs zijn die ons kleine beetje alsnog te veel vinden”, schokschoudert Lommerde. Zelf vreest hij onder- tussen dat de natuur de cultuur nog eens de das om doet. „Moeten we nou per se alles in stand houden, precies zoals het was?”

FRACTIE

Met opmerkingen van die strekking kan woordvoerder Fred Prak van Natuurmonu- menten niet zoveel. „Je moet wel beseffen dat we nog maar een fractie hebben van wat er ooit was”, zegt hij. „Sinds 2019 is de beeldvor- ming dat er van alles niet meer mag 'door de natuur', maar zo zit het natuurlijk niet.”

„Nederland heeft jarenlang niks gedaan terwijl er steeds meer natuur verloren ging, en is op een gegeven moment gewoon door een juridische ondergrens gezakt. Toen pas zei de Raad van State: dit kan zo niet.”

Het verdwijnen van soorten, het afkalven van veenmos en het verdrogen van moerassen

Door stikstof 'vergrast' het Fochteloërveen: in plaats van veenmos zie je veel pijpenstro.

Beeld van de eerste voor- stelling van *Het Pauperpa- radijs* in Veenhuizen in 2016. FOTO JASPAR MOULLIN

“Er zullen vast milieuclubs zijn die ons kleine beetje alsnog te veel vinden

is niet alleen erg voor een handjevol liefheb- bers, stelt Prak – het gaat ons allemaal aan. „Dat ene vlindertje of vogeltje staat niet op zichzelf; een ecosysteem is een soort kaarten- huis. Je kunt er prima een paar kaarten uittrek- ken, maar op een gegeven moment stort het huis in. Het gaat ook om onze toekomst.”

Zijn toekomst, dat is precies de reden dat Lennard Schuiling (21) uit Veenhuizen al meer- dere keren op de trekker naar Den Haag is gereden. „Je doet dat als boer niet snel”, zegt hij. „Ik ben normaal zes dagen per week op het land aan het werk, en ik heb echt wel wat

beters te doen dan protesteren.” Maar hij moet z'n stem laten horen, vindt hij.

Zijn opa was boer, zijn oom was boer, Len- nard Schuiling kan zich niks anders voorstel- len dan boer te zijn. Liefst boer in Veenhuizen, waar hij is geboren en waar hij z'n hele leven heeft: de vrijwillige brandweer, familie en vrienden, en een eigen stukje land op de boer- derij van Hermen Hoorn. Hij verbouwt er consumptieaardappelen, die verderop bij Piepers & Paupers tot frieten worden verwerkt.

Zes dagen in de week bezig zijn, buiten, met de kop in de wind en de zon, en dan iets lek- kers als eindresultaat. „Dit is mijn ding”, zegt Schuiling simpelweg. „Dit zit in me. Ik zie mezelf echt niet op een kantoor zitten.”

Toch: zoals de wereld er nu bij ligt, ziet hij zichzelf ook niet zo gauw een eigen boeren- bedrijf beginnen. Willen is een ander verhaal, ja, natuurlijk wil hij het wel. „Jets opbouwen om aan de volgende generatie over te dragen, dat is uiteindelijk wel mijn droom. Maar of het haalbaar is, of ik dit vak nog vijftig jaar kan uitoefenen... zeg het maar.”

Het zal anders moeten dan in de tijd van zijn opa, dat in ieder geval. „Alles waar je 'te' voor kunt zeggen, is in principe slecht”, denkt hij. „Zet je als boer te veel druk op de natuur, dan is dat niet goed. Te veel natuur, dat lijkt me ook niet goed. We zullen er samen uit moeten komen. Niet in Den Haag, maar hier, lokaal.”

Boer Jappie Riedstra uit Veenhuizen maakte zelf een plan om toekomstbestendig te kunnen blijven boeren.

Serie over het Fochteloërveen

Dis is de vijfde en laatste aflevering van een serie over het Fochteloërveen, dat ooit een machtig moeras was, duizenden jaren oud, honderdduizenden hectares groot. Tot de mensen met schoppen kwamen. In slechts een eeuw groeven we het veen af tot een flintertje. Wat we verloren terwijl we turf wonen, realiseerden we ons pas toen het bijna te laat was. Nu gloort er hoop. Het water keert terug. Zeldzame vogels zingen en broeden, slangen verstoppen zich in oude boomstammen, het veenmos groeit. Maar langs de randen van het natuurgebied duwen nog altijd de mensen.

Sinds 'de stikstofkaart' woedt in Nederland een steeds fellere strijd om de schaarse ruimte. *Dagblad van het Noorden* verkent welke dilemma's dat oplevert in en rond het Fochteloërveen. Hoe blijft één van de belangrijkste natuurgebieden van Nederland in leven, terwijl nieuwbouwwoningen, landbouw, ver-

We moeten anders omgaan met ons landschap. Maar hoe dan? Nu de politiek niet thuis geeft, gaan negen boeren rondom het Fochteloërveen zelf maar aan de slag. En een groep RUG-studenten daagt bestuurders uit om buiten de gebaande paden te denken.

TEKST THEREZA LANGELER, HILBRAND POLMAN
FOTO'S RENS HOOYENGA, MARCEL JURIAN DE JONG

‘Wat is nou typisch voor Nederlanders? Die vraag krijg ik geregeld van mijn familie in Servië”, vertelt een studente planologie van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) in het Engels. Een beamer strooit veelkleurige vlakjes licht over haar gezicht en haar T-shirt; verder is het schemerig in restaurant Norgerholt in Norg. In de zaal wacht een publiek van enkele tientallen mensen geboeid af wat haar antwoord op die vraag is.

„Nederlanders kunnen als de beste samenwerken”, zegt het meisje vol overtuiging. „Ze weten hoe belangrijk teamwork is. Je ziet dat in de geschiedenis van dit gebied, en ik denk dat het dit gebied ook gaat redden.”

Je kunt gerust stellen dat het Fochteloërveen gered moet worden. Net als zoveel landelijk gebied in Nederland dreigt het langzaam maar zeker te stikken in een cocktail van droogte, stikstof en klimaatverandering. Naarmate de mensen steeds meer van de schaarse grond nodig hebben voor

Dan doen we het zelf wel

huizen en landbouw, is er voor de planten en dieren die oorspronkelijk bij het hoogveen horen steeds minder ruimte. Het zal anders moeten. Maar hoe dan?

De politiek heeft voorlopig geen antwoord op die vraag. De provincie, in dit geval Drenthe, moet een plan maken – maar die kijkt naar Den Haag. Daar had een Landbouwakkoord moeten zijn gesloten, met meer duidelijkheid over wat er moet gebeuren en hoeveel geld daarvoor beschikbaar is – maar alle overleggen zijn gestrand en inmiddels zit er niet eens meer een kabinet.

STUDENTEN

Wie wil dat er iets gebeurt, moet het blijkbaar zelf doen. Dat is precies wat de Servische studente en haar klasgenoten hier in Norgerholt proberen. Verdeeld in vijf teams dompelen de studenten zich afgelopen juni drie dagen lang onder in het Fochteloërveen, met al z'n problemen, mogelijkheden, schoonheid en bedreigingen. Ze ontmoeten boeren en boswachters, luisteren, kijken, en bedenken originele oplossingen. Die presenteren ze uiteindelijk aan een vakjury met onder meer gedeputeerde Henk Jumelet, boer Henri de Groot en projectmanager John Tukker van Natuurmonumenten.

Meerdere teams stellen voor om de nieuwe kades in het natuurgebied uit te rusten met een wateropslagsysteem – handig bij piekregenbuien in de winter en bij droogte in de zomer. Eén groepje wil het Fochteloërveen een kaboutermascotte geven, om bij toeristen tussen de oren te krijgen dat ze voorzichtig moeten omgaan met de natuur.

RIJSTEELT

Het team van Ilaria (22, uit Italië), Luca (een 24-jarige Duitser) en Kharisma (22, Indonesië) voert een gloedvol betoog voor een compleet nieuwe tak van landbouw rondom het Fochteloërveen: rijstteelt. Dan kan het waterpeil omhoog én is er veel minder mest nodig. „En de markt is er sowieso, want wie eet er nou geen rijst?” aldus Kharisma.

Over één ding zijn alle studententeams het roerend met elkaar eens: het belang van samen. „Deze grond zit vol met tweede kansen”, zegt Mark (20). „Het veen kalft nu af, maar als we samenwerken, hoeft dat niet zo te blijven.”

Wat de studenten in Norg niet weten, is dat een groep Veenhuizer boeren zelf al volop met die samenwerking bezig is. Niet dat ze direct overstappen op rijstteelt, maar ze willen het wel degelijk anders gaan doen. In hun visie is

FONDS
Bijzondere
JOURNALISTIEKE
PROJECTEN

keer en toerisme steeds dichterbij komen? Dit was het laatste deel in een vijfdelige serie verhalen, die tot stand kwam dankzij subsidie van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten.

ruimte voor water, natuurherstel én voor hen als boeren, terwijl de stikstofneerslag in het Fochteloërveen fors daalt.

STIKSTOFKAARTJE

Veehouder Jappie Riedstra is de kartrekker van het plan, dat ontstond toen vorig jaar het inmiddels beruchte stikstofkaartje werd gepresenteerd. „We hebben hier met negen collega's de koppen bij elkaar gestoken: we kunnen de kont tegen de krib gooien, of zelf een plan maken voor ons eigen gebied”, vertelt Riedstra. „We kozen voor het laatste.”

Zijn familie boert al 50 jaar aan de Eikenlaan in Veenhuizen. „We wonen hier heel mooi, maar ook in een kwetsbare omgeving. We zijn de derde generatie en we gaan ervoor dat we hier nog drie generaties lang kunnen blijven boeren. Maar dan moeten we ons wel aanpassen.”

De negen Veenhuizer agrariërs vroegen Henk Kosters als onafhankelijk voorzitter. Tot maart 2022 was Kosters acht jaar lang wethouder in Noordenveld, daarvoor werkte hij bij de Dienst Landelijk Gebied van het Rijk.

RUILVERKAVELING

Het plan dat de boeren onder supervisie van Kosters uitwerken, is gebaseerd op ruilverkaveling. Daarbij wisselen verschillende grondeigenaren percelen uit op zo'n manier dat alle betrokken partijen er voordeel van hebben.

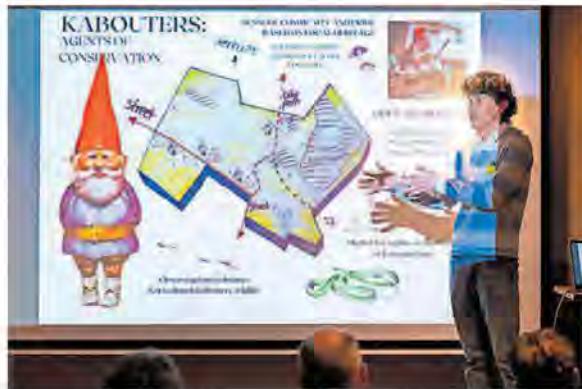
Het helpt dat er in de omgeving van Veenhuizen sowieso al veel was nagedacht over een andere indeling van het landelijk gebied. De Nederlandse overheid had hier veel grond, wegen en gebouwen waar ze eigenlijk wel vanaf wilde. Dat gaf mogelijkheden om landruil op gang te brengen.

„Voor de agrarische sector zou ook al eerder een landinrichtingsplan komen, maar dat lukte toen niet”, vertelt Kosters. „Nu, met de stikstofdoelen, diende zich een nieuwe gelegenheid aan en nu is het wel gelukt.” Althans: er ligt een plan waarmee 80 procent van de noodzakelijke reductie van de stikstofneerslag op het Fochteloërveen wordt gehaald.

Grote vraag is of dat voldoende is. En de 'financiële paragraaf' is nog niet klaar. „Maar”, zegt Kosters, „deze boeren zijn de eersten in Drenthe die dit zo oppakken. Daar heb ik veel respect voor.”

Hoe zijn ze te werk gegaan? „Een gebiedsplan begint met een inventarisatie van wat er allemaal is”, vertelt Kosters. „Welke bedrijven zijn er, welke vergunningen hebben ze, hoeveel dieren zijn er op elk bedrijf, wat zijn de toekomstplannen, enzovoorts. Dan moet je weten welke doelstellingen er voor je gebied zijn. In dit geval: hoe ver moet je de uitstoot van stikstof terugdringen? Dan kun je samen bekijken hoe je dit kunt bereiken.”

Riedstra weet dat er boeren zijn die op termijn hun bedrijf wel van de hand willen doen; dat geeft

“De afweging is: vind je voor nu een 8 voldoende, of blijf je gaan voor een 10?”

ruimte. „Het algemene beeld in Nederland is dat 30 tot 40 procent van de melk wordt geproduceerd door veehouders die ouder zijn dan 55 jaar en geen opvolger hebben.”

Kosters: „Door te schuiven met grondposities, en veebedrijven weg van het Fochteloërveen te verplaatsen, kun je de belasting ook verminderen. Bedrijven die dichtbij het Fochteloërveen zitten, belasten de natuur aanzienlijk meer dan boerderijen die er wat verder vanaf liggen.”

BUFFERZONE

Langs de Kolonievlaart, die tussen Veenhuizen en het Fochteloërveen in ligt, stelt de groep een bufferzone voor waar geen of hooguit extensieve veeteelt plaatsvindt. „Sommige boeren kunnen omschakelen van veeteelt op akkerbouw. Natuurlijk voeren de boeren op hun eigen bedrijf ook maatregelen uit. En er zijn plannen om dicht bij het dorp een

terrein te creëren met bijvoorbeeld een voedselbos, pluuktuinen, dat soort dingen. Dat past heel goed in het erfgoed van de Koloniën van Weldadigheid. We denken erover na hoe we hiervoor een coöperatie kunnen oprichten, of iets dergelijks.”

Het plan voorziet niet alleen in minder stikstofdruk, maar ook in een andere waterhuishouding. Kosters: „Het waterpeil langs het natuurgebied kan omhoog, waardoor we zowel in het Fochteloërveen als in het landbouwgebied het water beter kunnen vasthouden. Dat is ook een belangrijk element om de natuur te versterken aan de gevolgen van de stikstofneerslag te verminderen.”

Riedstra: „We wilden echt een plan maken waar we twintig, dertig jaar mee vooruit kunnen. Dus denken we ook aan een schone bodem en schoon water en het terugdringen van CO₂-uitstoot. Want anders moet je over een paar jaar weer aan de gang.”

TEGENVALLER

Het plan is zo goed als af, Kosters en Riedstra willen het in september aan de provincie aanbieden. Riedstra is er nog niet helemaal gerust op. Vooral omdat uit hun berekeningen een tegenvaller naar voren is gekomen: zelfs al verdwijnt al het vee uit Veenhuizen, dan nog halen ze de doelstellingen qua stikstofdepositie niet voor 100 procent. Hun plan lost „slechts” 80 procent van de opgave op. „We hebben berekend dat je alle boeren van hier tot Zwolle moet weghalen wil je dat ene

plantje in het Fochteloërveen redden. De totale neerslag op dit natuurgebied is 1800 mol, ons bedrijf met 400 koeien weghalen scheelt 2 mol. Ik realiseer me dat ik de uitstoot moet verminderen, maar ik kan niet terug tot nul. Er zal altijd een effect zijn van een boerderij op een natuurgebied, zo realistisch moet je zijn.”

Kosters is wat optimistischer. „Gaandeweg het proces hebben we vaak contact gehad, met de gedeputeerde en met ambtenaren. Er is veel waardering voor het initiatief van de boeren en het gebiedsproces. De afweging is: vind je voor nu een 8 voldoende, of blijf je gaan voor een 10? En het alternatief is: er gebeurt niks... Lastig is natuurlijk wel dat er geen Landbouwakkoord is gekomen.”

En de financiën? „We hebben onze financiële paragraaf nog niet af”, zegt Kosters. „En nee, ik kan niet zeggen hoeveel geld we nodig hebben. Ik denk wel dat het goed zou zijn als alle verschillende potjes voor gebiedsontwikkeling worden samengevoegd tot één. Want nu zijn er diverse, met allemaal een eigen verantwoordings-traject. Dat maakt het erg ingewikkeld.”

AFWAARDEREN

„Duidelijk is dat wij een deel van ons land moeten afwaarderen, omdat we het niet meer intensief kunnen gebruiken”, voegt Riedstra eraan toe.

Is het project in Veenhuizen een voorbeeld voor de andere gebiedsplannen rondom de Natura 2000-gebieden? Kosters: „Ik denk het wel. De aanpak van inventariseren, doelstelling formuleren en gebieden uitruilen is een goede. Je hebt ook een onafhankelijk voorzitter nodig. Als voormalig wethouder en tegenwoordig zpp'er kon ik die rol op mij nemen.”

Belangrijk was ook, zegt Kosters, dat Jappie Riedstra de trekkersrol op zich nam. „Hij wist zijn burens mee te krijgen. In andere gebieden zul je te maken hebben met een grotere groep boeren en dan is dat natuurlijk lastiger. Maar uiteindelijk zullen de meesten zich realiseren dat er wel wat moet gebeuren. Je kunt dan maar beter het heft in eigen hand nemen.”

INSPIREREND

In restaurant Norgerholt is de jury, na kort beraad, het meeste onder de indruk van het studententeam met het plan voor Drenthe rijst. Behalve een flinke oorkonde en eeuwige roem krijgen de studenten 500 euro. En een kritische vraag van gedeputeerde Henk Jumelet. „Heel inspirerend hoe jullie van buitenaf je licht op dit gebied laten schijnen. Maar is jullie plan wel uitvoerbaar voor de boeren?”

De drie studenten denken even na. Dan zegt Ilaria: „Iedereen heeft er baat bij om te verkenen wat er mogelijk is. Of het echt kan, weet je pas als je het probeert. Maar er móet hier iets veranderen.”

Mark (20) studeert Spatial Design & Planning aan de Rijksuniversiteit Groningen en bedacht samen met klasgenoten oplossingen voor de problemen van het Fochteloërveen.

Henk Kosters, voorzitter van het project van een groep Veenhuizer boeren: „Door te schuiven met grondposities, en veebedrijven weg van het Fochteloërveen te verplaatsen, kun je de belasting verminderen.”